

אלא שבמקומות השב של ג' הוא מתרגם לחתה, או מתן של א', כפי הגדסה שנמצאת ביווני II⁴⁾, וגם בסורי⁵⁾.

הסורי: לא תהוא פשיטה אידך למסכּ ותהוא קפיסא למחל פשיטה = מושטת. קפיסא⁶⁾ (= משוכה לאחרו) מתרגם רך קפודה. אילו היה במקור העברי של הסורי קפודה, היה הסורי מתרגם באחד הפעלים המשמשים בת' הפשיטה לתרגם את הפעל קפץ במקרא: אחד, דבר' שם יישע' נ'ב, ט'ו; או: סבר, תhalb' ק'ז, נ'ב; אויב' ה' ט'ו; או: חמל, תhalb' ע'ו, י' (ט').

מ. צ. סג'

J. H. A. Hart, *Eccle-*; R. Smend, *Die Weisheit des Jesus Sirach*, S. 47 (4) חשווה siasticus in Greek, p. 103 (5) בפרט זה מתאים הסורי לכ' א, ולא בכל הפסוק, כפי שאומר סמונד, שם. C. Brockelmann, *Lex. Syr.*: retraxit (manum) (6) מן קפס:

לענין חמן

ירעה חותמת-החרטושית שנמצאה במוג'ידו בעונת הקיץ 1929 כנראה משף העים בחפירהו של שומבר. חותמת זו פורסמה ברשימה מיוונית שכתבה סטפלס בסוף הדוח הומני על עוננות 1927–1929¹⁾.

ברשימה מענינית זו, אשר דנה בהרחבה בשני המוטיבים העיטוריים החוקקים באבן החותמת – הגרויפן והארבתה, הגיע המחבר לידי מסקנה כי הכחובות הקזרה החרותה בין רגלי הגרויפן, שהוא קראת חמן, כפי הנראה אינה אלא שם אלוהות, שסומלה בחותמת בדמות הגרויפן²⁾. לשם כך שוחח המחבר והעללה לא רק את זכרם של החומרים אשר במרקם אלא מצא גם קשר עם חמן אלוהי מצריים³⁾. דבר זה כשהוא לעצמו אינו נרואה, שכן הכחובות הר吉利 החרותות ממין זה הוא שם בעליה החותמת. ורבות החותמות ששם בעילין חקוק בהן לא למד' בראש להוראת הקניין או השיכوت⁴⁾. ואולם בדיקה מודוקדת של התצלום, שפרסם סטפלס, מראה כי מעל לרגלו השמאלית הקדמית של הגרויפן נמצאת אייזו בילטה שאינה בנמצא מעל לרגלו הייננית הקדמית; ככלומר בילטה זו אינה שייכת לזריר הגרויפן עצמו.

בדיקה מודוקדת של החותמת עצמה⁵⁾ מוכיחה כי נחקרה כאן האות למייד, אלא שמחמת קשי

W. E. Staples, *An Inscribed Scaraboid from Megiddo*, apud P. L. O. (1) Guy, *New Light from Armageddon*, OIC No. 9, pp. 49 foll.
idem, ibid., pp. 67–68 (2)

(3) ר' Cowley, אַקְעָלִיפִי שם הוא מזכיר שם עצם פרטני, על-פי idem, ibid., p. 68.

(4) כך בא שם בעלי-חותמות באבן, שחוקקה בה דמות הגרויפן הקלויס, אבל למד' לפניו בחותמתו של אהן (בן) פקח. ר' Diringer, IAEPI, pl. XX, 4; חלק מהשם כתוב במודור חזיר (של הגרויפן). גם בחותמת אחרית חקוק שם בעילין במודור חזיר, ר' idem, ibid., pl. XXI, 17. אַקְעָלִיפִי שדייריגנבר קרא שם אֲנֵי, יש לקוראו שם לדעתך לאב (ז'). גם ביהיט'תכחות של מஸלת ארץ-ישראל יש חותמת שבה חקוקה – רשתת הקרב באין איש-מלחה וגרויפן (פרוטוסטיפס של המוטיב הגרויפני) על קרוב ס'ט'ב'יז'ר' (חודרקון) ובמודור חזיר (שם לא הוגבל כל מדור אחר) חקוקה החותמת ליקמיה. (5) המחבר רוצה לתביע בזה את תורתו לשלטונות בית-חנןות, אשר הויאלו בטובם להרשאות לו לבדוק את החותמות, ויעזרו לו בדבר זה ברוב אריבות.

האבן, או טעות חיכנית אחרת, לא הייתה לחוקק שליטה זמנית נמרזה על כליהתקיקה שלו, והכו

- עלילון של הלמיד נחקק בחדרין שהיווה את החלק החthon-הניצב-מרגולו השמאלית הקדמית של הגורופין (בחומרת עצמה : כਮון בתצלום הטבעה -שהיא הפוכה -זו היא רגלו הימנית הקדמית של הגורופין). וחלק זה עבה קצת יותר מחלק העlion של הרגלו הזאת ומחריג הקדמית השניה כולה. דבר זה נראה במידה מסוימת גם בתצלום שפרנס סטפלס, וביעיר-בשעת בדיקת החומרת עצמה. רק ונגה האפקט של הלميد בולט מעל אף רגלו של הגורופין, ונראה ברור לעינו של המסתכל (גם ללא עורת וכוכית מגדלת)⁽⁶⁾.

מעתה אין כל ספק בדבר כי את הכתובות של החומרת יש לקרוא: לחמן, וחמן הוא כאן שם-יעם דרטני, המציין את בעליה של החומרת. השם יכול להיות מבון כנגד שם אלותות (על-ידן בעל מלך צור, שהוא גם שם אלותות וגם שם-יעם פרטני, או הדד בן בדר, בראש' לי, ליה שאף הוא שם אלותות ושם-יעם פרטני אחד); או אפשר שהוא קיזור של איה שם מורכב יותר דבר זה עודנו טוען חקירה נוספת.

ש. ייבין

(6) זו היא הבליטה המשונה שחראה הציר, אשר העתיק את ציור טביעה החומרת בהגדלה ר. ציור 34 במאמרו הנ"ל של סטפלס.

אי' לקינה הקדומה על חורבן הכהילות בארץ-ישראל

פרופ'. ש. אסף, בפרסמו בידיעות ז', עמ' 64 ואילך, את קטע הקינה שמצא במקברדי בשלום הזמן שבו חוברה הקינה או שבו ארעו המאורעות המתוארים בה. נראה היה לו לפروف' אסף, שיש לו ליחס את חיבור הקינה למטען מצער הצלב הראשון, שאו חרבו הכהילות בארץ ישראל, אלא שהוא קיבל את דעתו של הפרופ' ש. קלין זיל, שיש לקבוע את זמן החורבן המתואר בקינה לטופה של תקופה שלטונו הביזנטים, במחצית השניה של המאה הששית או בתחילת המאה השביעית. אך בהערכתו לקינה, אשר נפרשטו בחומרת הידיעות המקודשת לכרו של הפרופ' קלין זיל, בא המונח לירוי מסקנה שזמן המאורעות, אשר עליהם מודרת הקינה, הוא אמצעה של המאה הרביעית.

נראה לי, שהשערתו הקודמת של פרופ' קלין זיל, לומר שיש לנו את המאורען הנכרים בקינה לסופ' תקופת הביזנטים, היא נכונה. אנגזה לבאר את דעתו לאור המזבכ ביפור חבורנה שלפני הקינה נהרגו בו חכמים וסופרים. אבסטיוס המודיע במחצית הראשונה של המאה הרביעית על כפרים בדורות הר יהודית, כגון יוסטה, כרמל, אשתחמו⁽¹⁾ ועוד, שהיו כפרים יהודים גדולים, מוצאים את חבורן ככפר גדול בתחום בית-גוברין שלא להזכיר בו כלל יישוב יהודי. אף הירונימוס, שהביבלים בסוף המאה הרביעית ובתחילת המאה החמישית וידע בזודאי היסב את חבורן לקרובנה, אינו מזכיר יישוב יהודי בה בתרגם הלטני לרשימת השמות של אבסטיוס. מאז געלו כל הידיעות ע' חבורן וرك בשנת 570 בערך מודיע הנזיר אנטוונינוס מפיאצ'נזה, כי בכסילוקי אשר אלגוניימר (חבורן) עבדה בתקן מחיצה; מצד אחד נכנים הנזרים ומתקדש השניים, המקטירים הרוב לבודה... היהודים באים מכל הסביבה ההיא במספר גדול מאד ומביאים הרבה לבונה ונוטני

(1) באשתחמו גלו פروف' מאיר וד"ר ריינגרט שרידום של בית-חנן מהמאה הרביעית ר. לעיל, עמ' 41 ואילך.